

Sygn. akt I ACa 1390/12

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 kwietnia 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Łodzi I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Małgorzata Dzięciołowska (spraw.)
Sędziowie:	SSA Anna Cesarz SSA Dorota Ochalska - Gola
Protokolant:	st.sekr.sądowy Katarzyna Olejniczak

po rozpoznaniu w dniu 17 kwietnia 2013 r. w Łodzi

na rozprawie

sprawy z powództwa **J. T., K. F. (1), K. F. (2) i J. F. (1)**

przeciwko **M. M. (1) i W. Ł. (1)**

o stwierdzenie nieważności umowy

na skutek apelacji pozwanych: **M. M. (1) i W. Ł. (1)**

od wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi

z dnia 11 października 2012 r. sygn. akt I C 1616/11

1. oddała obie apelacje;
2. nie obciąża pozwanych obowiązkiem zwrotu na rzecz powodów kosztów postępowania apelacyjnego;
3. nakazuje wypłacić z sum Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Łodzi na rzecz:
 - a) adw. B. K. prowadzącego Kancelarię Adwokacką
w Ł. kwotę 3.321 (trzy tysiące trzysta dwadzieścia jeden) złotych
brutto tytułem pomocy prawnej udzielonej J. T. z urzędu w
postępowaniu apelacyjnym;
 - b) adw. D. T. prowadzącej Kancelarię Adwokacką

w S. kwotę 3.321 (trzy tysiące trzysta dwadzieścia jeden)

złotych brutto tytułem pomocy prawnej udzielonej J. F. (1) z urzędu

w postępowaniu apelacyjnym;

c) adw. M. J. prowadzącego Kancelarię Adwokacką

w Ł. kwotę 3.321 (trzy tysiące trzysta dwadzieścia jeden)

złotych brutto tytułem pomocy prawnej udzielonej obu pozwanym z

urzędu w postępowaniu apelacyjnym;

4. nakazuje wypłacić z sum Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Łodzi adwokatowi M. K. prowadzącemu Kancelarię Adwokacką w Ł. kwotę 4.428 (cztery tysiące czterysta dwadzieścia osiem) złotych brutto tytułem wynagrodzenia za wykonane w sprawie w postępowaniu apelacyjnym czynności kuratora.

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 11 października 2012 r. Sąd Okręgowy w Łodzi w sprawie z powództwa J. F. (1), J. T., K. F. (1) i K. F. (2) przeciwko M. M. (1) i W. Ł. (1) o ustalenie nieważności umowy ewentualnie o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną w punkcie 1 sentencji uchylił w całości wyrok zaoczny Sądu Okręgowego w Łodzi z dnia 8 listopada 2010 roku sygn. akt I C 1315/10 i

- w punkcie 1a stwierdził nieważność umowy sprzedaży nieruchomości położonej we wsi Z., gmina K., powiat (...) stanowiącej działkę oznaczoną numerem ewidencyjnym (...) o powierzchni 1,60 ha, objętej księgą wieczystą Kw nr (...) prowadzoną przez Sąd Rejonowy w Rawie Mazowieckiej, sporządzoną przez notariusza B. M. w M. w dniu 28 października 2005 roku (rep. A. Nr (...)zawartą pomiędzy W. Ł. (1) a M. M. (1),

- w punkcie 1b oddalił powództwo o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną oraz w punktach 3 do 5 rozstrzygnął kosztach postępowania pierwszoinstancyjnego (k 319).

W uzasadnieniu tego orzeczenia sąd pierwszej instancji stwierdził, że małżonkowie J. i S. F. umową zawartą w formie aktu notarialnego w dniu 5 listopada 1991 r. przenieśli na rzecz syna J. F. (2) w drodze darowizny w związku z zaprzestaniem prowadzenia działalności rolniczej własność gospodarstwa rolnego położoną w Z., gmina K. składającą się z działek nr (...), o łącznej powierzchni 4,87 ha.

W pozwie z dnia 21 grudnia 1998 r. skierowanym przeciwko J. J. (1) i J. małżonkowie F. wnieśli o rozwiązanie zawartej w dniu 5 listopada 1991 r. umowy przekazania gospodarstwa rolnego (sygn. akt XIII C 668/04 Sąd Okręgowy w Łodzi z/s w S.).

J. F. (2) po otrzymaniu odpisu pozwu w tej sprawie sprzedał w dniu 29 kwietnia 1999 roku (w czasie trwania procesu o odwołanie umowy darowizny) nieruchomość położoną w Z., gmina K. składającą się z działek nr (...) o łącznej powierzchni 3,44 ha W. Ł. (1) (siostrze swojej konkubiny) za kwotę 30.000 złotych.

W sprawie sygn. akt XIII C 668/04 Sąd Okręgowy w Łodzi z/s w S. na skutek zarządzenia z dnia 17 lipca 1999 r. W. Ł. (1) została zawiadomiona o toczącym się procesie celem ewentualnego wystąpienia z interwencją. Mimo otrzymania zawiadomienia nie wstąpiła do sprawy w charakterze interwenienta ubocznego.

W sprawie XIII C 199/01 w Sąd Okręgowy w Łodzi z/s w S. toczyło się też postępowanie o ustalenie nieważności tej umowy z dnia 29 kwietnia 1999 r., ostatecznie sprecyzowane na żądanie uzgodnienia treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym.

W toku tego postępowania sąd postanowieniem z dnia 5 września 2000 r. zabezpieczył powództwo przez wpisanie ostrzeżenia w dziale III księgi wieczystej KW nr (...) prowadzonej przez Sąd Rejonowy w Rawie Mazowieckiej. Ostrzeżenie zostało wpisane do w księdze wieczystej w dniu 11 października 2000 r.

Wyrokiem z dnia 28 sierpnia 2001 r. Sąd Okręgowy w Łodzi z/s w S. w sprawie XIII C 199/01 oddalił powództwo J. i S. małżonków F. skierowane przeciwko J. F. (2) oraz W. i D. małżonkom Ł. o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym. Apelacja od tego wyroku wniesiona przez J. i S. małżonków F. została oddalona wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 25 czerwca 2002 r.

Pismem z dnia 30 stycznia 2003 r. W. Ł. (1) wniosła o wykreślenie ostrzeżenia z księgi wieczystej. Sąd Rejonowy w Rawie Mazowieckiej dokonał wykreślenia. W. Ł. (1) udzieliła upoważnienia swojej siostrze do odbioru odpisu księgi wieczystej po dokonaniu wykreślenia o ostrzeżeniu w dziale III o toczącym się procesie o uzgodnienie treści wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym.

Wyrokiem z dnia 29 listopada 2004 roku w sprawie sygn. akt XIII C 668/04 Sąd Okręgowy w Łodzi z/s w S. zobowiązał J. F. (2) do złożenia oświadczenia woli o przeniesieniu na rzecz J. i S. małżonków F. prawa własności zabudowanej nieruchomości rolnej położonej we wsi Z., gmina K., składającej się z trzech działek oznaczonych numerami (...).

W dniu 28 października 2005 roku W. Ł. (1) sprzedała nieruchomość stanowiącą działkę oznaczoną numerem (...) swojej siostrze M. M. (1) za cenę w kwocie 25.000 złotych.

Wyrokiem z dnia 6 czerwca 2006 r. wydanym w sprawie sygn. akt I C 22/05 z powództwa S. i J. F. (1) przeciwko J. i W. Ł. (1) o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, Sąd Rejonowy w Rawie Mazowieckiej uzgodnił treść księgi wieczystej KW nr (...) prowadzonej przez Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego w Rawie Mazowieckiej z rzeczywistym stanem prawnym w ten sposób, że nakazał wykreślenie z działu II tejże księgi wieczystej W. Ł. (1) i wpisanie w to miejsce, jako (...) małżonków F. na prawach wspólności ustawowej małżeńskiej.

Zarządzeniem z dnia 30 listopada 2005 r. Sąd Rejonowy w Rawie Mazowieckiej zarządził zamknięcie księgi wieczystej (...) wobec całkowitego przeniesienia przedmiotowej nieruchomości do księgi wieczystej Kw nr (...) dokonanego na wniosek M. M. (1) - Dz. Kw 3802/05.

Na skutek apelacji W. Ł. (1) wniesionej od wyroku z dnia 6 czerwca 2006 r., Sąd Okręgowy w Łodzi wyrokiem z dnia 2 listopada 2007 r., wydanym w sprawie o sygn. akt XIII Ca 321/06, zmienił wyrok Sądu Rejonowego z dnia 6 czerwca 2006 r. i oddalił powództwo o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym. W uzasadnieniu tegoż wyroku Sąd Okręgowy wskazał m.in., że z nadesłanego na jego żądanie zaświadczenia Centralnej Informacji Ksiąg Wieczystych wynika, że przedmiotowa księga wieczysta Kw nr (...) została zamknięta w dniu 9 grudnia 2005 r. Według stanu sprawy na dzień zamknięcia rozprawy tj. na dzień 6 czerwca 2006 r. księga wieczysta (...) była już od sześciu miesięcy zamknięta. W uzasadnieniu tego rozstrzygnięcia wskazano, że stanem prawnym podlegającym uzgodnieniu jest wyłącznie treść wpisów ujawniających prawa na nieruchomości. Księga wieczysta zamknięta nie rodzi domniemania z art. 3 ustawy o księgach wieczystych i hipotece, a tym samym nie daje podstaw do prowadzenia postępowania w celu obalenia tego domniemania.

S. F. zmarł w dniu 6 października 2008 r., po wytoczeniu powództwa w niniejszej sprawie w dniu 14 kwietnia 2008 r.

Wyrokiem z dnia 29 czerwca 2009 r. w sprawie XIII C 751/08 Sądu Okręgowego w Łodzi, XIII Wydział Cywilny w siedzibą w S. J. F. (2) został uznany za niegodnego dziedziczenia po swoim ojcu S. F..

Postanowieniem z dnia 18 marca 2010 r. wydanym w sprawie I Ns 299/09 Sąd Rejonowy w Rawie Mazowieckiej stwierdził, że spadek po S. F. na podstawie ustawy nabyli: jego żona J. F. (1), jego dzieci J. T. i K. F. (1) oraz jego wnuk (syn M. M. (1) i J. F. (2)) K. F. (2) - po 1/4 części każde z nich.

M. M. (1) jest konkubina J. F. (2) od 16 lat. Ich syn - powód K. F. (2) ukończył 14 lat. Pozwana przez cały czas mieszka z J. F. (2), prowadzi z nim wspólne gospodarstwo domowe. Żyją zgodnie.

W. Ł. (1) pozostaje w dobrych stosunkach ze swa siostrą M. M. (1). Nigdy nie były skonfliktowane.

W 2005 roku i wcześniej spotykały się, co tydzień, obecnie spotykają się rzadziej.

J. F. (2) w dniu 1 sierpnia 2007 r. wniósł skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi z siedzibą w Skierniewicach z dnia 29 listopada 2004 r. wydanego w sprawie XIII C 668/04. Postanowieniem z dnia 31 stycznia 2008 r. sąd odrzucił skargę.

Sąd pierwszej instancji oceniając ustalony stan faktyczny podniósł, że pozwana W. Ł. (1) wiedziała o istniejącym pomiędzy J. F. (2) a jego rodzicami konflikcie oraz o wytoczeniu przez J. i S. małżonków F. w grudniu 1998 r. powództwa o rozwiązanie umowy przekazania gospodarstwa, o czym świadczy odebranie przez nią pisma z sądu w sprawie XIII C 668/04.

Poza sporem była w sprawie okoliczność, wynikająca z akt sprawy I C 22/05 Sądu Rejonowego w Rawie Mazowieckiej W. Ł. (1) otrzymała odpisu pozwu wraz z uzasadnieniem. Zawarta była w nim informacja, że prawomocnym wyrokiem z dnia 29 listopada 2004 r. w sprawie o sygn. akt XIII C 668/04 Sąd Okręgowy w Łodzi z siedzibą w Skierniewicach zobowiązał J. F. (2) do złożenia oświadczenia woli o przeniesieniu na rzecz J. i S. małżonków F. prawa własności zabudowanej nieruchomości rolnej położonej we wsi Z., gmina K., składającej się z działek oznaczonych nr (...).

Zdaniem sądu okręgowego okoliczności te uzasadniały tezę, że w świetle zasad logiki i doświadczenia życiowego, pozwana W. Ł. (1) była świadoma tego, że sprzedaż nieruchomości przez J. F. (2) na jej rzecz, a następnie sprzedaż przez nią działki nr (...) na rzecz swej siostry, tj. pozwanej M. M. (1) (wieloletniej konkubiny J. F. (2)) spowoduje udaremnienie roszczenia J. i S. małżonków F. wynikającego z prawomocnego wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi z siedzibą w Skierniewicach w sprawie o sygn. akt XIII C 668/04.

Nie budziło wątpliwości sądu pierwszej instancji, że również pozwana M. M. (1) wiedziała o sprzedaży w 1999 r. przez jej konkubenta przekazanej mu przez rodziców nieruchomości, gdyż sprzedaż nastąpiła na rzecz jej siostry, z którą przez cały czas utrzymywała i utrzymuje kontakty rodzinne. Pozwana M. M. (1) wiedziała też o konflikcie J. F. (2) z powodami.

Zdaniem sądu okręgowego pozwana wiedziała również o roszczeniu J. i S. F. w stosunku do J. F. (2) wynikającym z wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi XIII Wydział Cywilny z siedzibą w S. z dnia 29 listopada 2004 r. wydanym w sprawie o sygn. akt XIII C 668/04. Zeznała, że do sprawy (...) w 2002 roku o ziemię pomiędzy powodami a J. F. (2) i W. Ł. (1) była informowana przez J. F. (2) o wszystkich sprawach rodzinnych i o w/w konflikcie. Odbierała też korespondencję z sądu dla J. F.. Wie, że obecnie nieruchomość położona w Z., gmina K. jest „częściowo jej własnością i częściowo własnością państwa Zaczny, którym pozwana W. Ł. (1) pozostała część sprzedała”. Dla oceny świadomości pozwanej nie bez znaczenia była również, w jego ocenie, okoliczność, że W. Ł. (1) udzieliła swej siostrze upoważnienia do odbioru odpisu księgi wieczystej związanego z w/w nieruchomością - po wykreśleniu ostrzeżenia w dziale III o toczącym się procesie w sprawie o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym.

Przedstawiając te okoliczności i ocenę zaistniałych zdarzeń sąd pierwszej instancji przyjął, że umowa z dnia 28 października 2005 r. jest sprzeczna z prawem (art. 58 § 1 kc). Na wypadek nie przyjęcia tego poglądu - wskazał, że umowa ta jest sprzeczna z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 2 kc) tj. z zasadą uczciwości, pewności obrotu, poszanowania orzeczeń sądu i prawa, poszanowania interesu drugiego podmiotu, nie działania w celu udaremnienia realizacji roszczeń innych i prawomocnych orzeczeń sądów. Zgodność czynności prawnej z zasadami współżycia społecznego jest zagadnieniem kontekstu faktycznego tj. okoliczności danego przypadku. Z uwagi na niemożliwość wyczerpującego skatalogowania poszczególnych zasad przy ocenie zgodności czynności prawnej z zasadami współżycia społecznego nie można było odrywać treści tej czynności od przyczyn, które do niej doprowadziły,

te natomiast przesądziły o stwierdzeniu sprzeczności dokonanej czynności z podanymi wcześniej zasadami współzycia społecznego (k 330 do 369).

Apelacje od wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi złożyły obie pozwane. Zaskarżyły wyrok w części w punktach 1a, 2 do 4 sentencji w oparciu o zarzuty:

1) naruszenia przepisów prawa materialnego, a mianowicie art. 58 § 1 kc poprzez jego błędne zastosowanie w sytuacji, gdy zbycie nieruchomości przez osobę, niebędącą jej właścicielem nie jest czynnością sprzeczną z ustawą,

1) naruszenia przepisów prawa procesowego, a mianowicie art. 231 kpc, art. 233 § 1 kpc, 244 § 1 kpc i art. 247 kpc poprzez nieznaną w zebranych materiałach dowodowych twierdzenie, że obydwie strony umowy sprzedaży nieruchomości z dnia 28 października 2005 r. działały w celu sprzecznym z zasadami współzycia społecznego i wnioskowanie w tym zakresie ponad treść aktu notarialnego obejmującego zaskarżoną czynność, art. 98 § 1 i 3 kpc i art. 386 § 6 kpc poprzez zaniechanie orzeczenia o kosztach procesu w zakresie rozstrzygnięcia o żądaniu pozwu w punkcie 1b zaskarżonego wyroku, oddalającego powództwo o uznaniu czynności za bezskuteczną, art. 98 § 3 kpc, art. 109 § 2 zd. 2 kpc w zw. z § 2 ust. 1, § 6 pkt 6 i § 19 pkt 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu poprzez zasądzenie na rzecz pełnomocnika pozwanych zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu w wysokości jednokrotnej opłaty minimalnej w sytuacji, gdy pełnomocnik reprezentował dwie pozwane i dotychczasowy nakład pracy oraz wkład w przyczynienie się do jej rozstrzygnięcia uzasadnia podwyższenie tego wynagrodzenia ponad opłatę minimalną.

Skarżące wniosły o zmianę wyroku w zaskarżonej części poprzez oddalenie powództwa w zakresie stwierdzenia nieważności umowy w całości w stosunku do obu pozwanych oraz zasądzenie od powodów solidarnie na rzecz pozwanych kosztów procesu wg norm przepisanych w podwyższonej stawce minimalnej w obu instancjach (k 364 do 370 apelacja złożona przez M. M. (1) oraz k 371 do 377 apelacja złożona przez W. Ł. (1)).

W odpowiedzi na apelację powódka J. T. wniosła o jej oddalenie i zasądzenie kosztów nieudzielonej pomocy prawnej z urzędu, które nie zostały uiszczone choćby w części (k 388 do 389).

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Zarzuty obu apelacji zostały sformułowane w stosunku do obu podstaw prawnych rozważanych przez sąd pierwszej instancji (art. 58 § 1 i 2 kc). Ponowna ocena materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie prowadziła do uznania przez sąd odwoławczy, że czynność prawna objęta zaskarżonym wyrokiem jako sprzeczna z zasadami współzycia społecznego powinna zostać uznana za nieważną.

Umowa sprzedaży nieruchomości zawarta przez osobę niebędącą właścicielem nie wywołuje skutku rozporządzającego, jednakże brak po stronie sprzedawcy przymiotu właściciela nie wpływa na ważność czynności zobowiązującej. Dla zawarcia umowy o skutkach obligacyjnych ustawa nie wymaga bowiem, aby zbywcy przysługiwało prawo do rzeczy.

Zgodnie z uchwałą składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 7 stycznia 1967 r. III CZP 32/66, (OSNC 1968 r. z 12, poz. 199) prawomocne orzeczenie sądu stwierdzające obowiązek strony do złożenia oznaczonego oświadczenia woli zastępuje to oświadczenie (art. 64 kc oraz art. 1047 kpc). Jeżeli oświadczenie to ma stanowić składnik umowy, jak ma być zawarta pomiędzy stronami, do zawarcia tej umowy konieczne jest złożenie odpowiedniego oświadczenia woli przez drugą stronę zachowaniem wymaganej formy. Nie dotyczy to jednak zawarcia umowy przyrzeczonej w umowie przedwstępnej (art. 390 § 2 kc) oraz wypadków, gdy sąd uwzględnia powództwo o stwierdzenie obowiązku zawarcia umowy całkowicie zgodnie z żądaniem powoda. W takich wypadkach orzeczenie sądu stwierdza zawarcie umowy i zastępuje tę umowę.

Kolejny nabywca nieruchomości od osoby niebędącej właścicielem również nie nabywa własności, skoro nie przysługiwała ona jego poprzednikowi i również w tym wypadku brak przymiotu właściciela nie czyni umowy nieważną a jedynie bezskuteczną. Konstruowanie zatem procesowego żądania ustalenia nieważności umowy z powodu braku przymiotu właściciela po stronie zbywcy jest nieadekwatne do skutków prawnych, jakie ów brak powoduje (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 listopada 2010 r., V CSK 148/10, LEX nr 787017, Palestra 2011/1-2/122 - teza 1 i jej uzasadnienie wraz z powołanym w nim orzecznictwem).

O ile więc można zgodzić się ze skarżącymi w zakresie twierdzeń odnoszących się do braku możliwości powoływania się na fakt nieprzysługiwania W. Ł. (2) prawa do działki (...) o powierzchni 1,60 ha położonej we wsi Z., gmina K., powiat (...) w wyniku prawomocnego wyroku z dnia 29 listopada 2004 roku wydanego przez Sąd Okręgowy w Łodzi z/s w S. w sprawie sygn. akt XIII C 668/04 jako przesłanki stwierdzenia nieważności umowy sprzedaży z dnia 28 października 2005 roku, to nie można zgodzić się z zarzutami związanymi z zastosowaniem w sprawie art. 58 § 2 kc.

Nie ma przeszkód by poddać umowę zobowiązującą ocenie zgodności z zasadami współzycia społecznego. Dla stwierdzenia na podstawie art. 58 § 2 kc nieważności takiej umowy wymagane byłoby wykazanie okoliczności szczególnych, innych niż wiedza sprzedawcy o nieprzysługiwaniu mu prawa własności (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 listopada 2010 r., V CSK 148/10, LEX nr 787017, Palestra 2011/1-2/122 - teza 2).

Badaniu z punktu widzenia zgodności z zasadami współzycia społecznego należy poddawać tylko czynności prawne uprzednio ocenione jako **formalnie** niesprzeczne z ustawą (zob. wyrok SN z dnia 22 września 1987 r., III CRN 265/87, OSNC 1989, nr 5, poz. 80, postanowienie SN z dnia 28 listopada 2000 r., IV CKN 170/00, LEX nr 52502). Zgodność lub nie czynności prawnej z zasadami współzycia społecznego jest, co w pełni prawidłowo podkreślił sąd okręgowy w uzasadnieniu zakwestionowanego orzeczenia, zagadnieniem kontekstu społecznego tj. okoliczności danego wypadku (wyrok SN z dnia 9 października 2009 r., IV CSK 157/09, LEX nr 558611, postanowienie SN z dnia 23 marca 2011 r., I ACz 191/11, OSAB 2011/1/29-32). Zarzut nieważności czynności prawnej z powodu sprzeczności jej treści lub celu z zasadami współzycia społecznego nie może polegać na powołaniu się ogólnie na bliżej nieokreślone zasady współzycia społecznego, lecz wymaga wskazania, jaka konkretna zasada współzycia społecznego została naruszona (tak: wyrok SN z dnia 27 kwietnia 2001 r., V CKN 1335/00, LEX nr 52392, wyrok SN z dnia 23 maja 2002 r., IV CKN 1095/00, LEX nr 57209, wyrok SN z dnia 7 maja 2003 r., IV CKN 120/01, LEX nr 141394 i wyrok SN z dnia 20 grudnia 2006 r., IV CSK 263/06, M. Prawn. 2007, nr 2, s. 60).

Każdorazowo wymagane jest wykazanie przez stronę zgłaszającą takie żądanie okoliczności szczególnych je uzasadniających (por. z wyrokiem SN z dnia 3 listopada 2010 r., V CSK 148/10 LEX nr 787017).

Na takie zasady powołała się strona powodowa przywołując poszanowanie porządku prawnego, uniemożliwienie wykonania prawomocnego orzeczenia oraz przebieg czynności podejmowanych uprzednio przez obie pozwane, zestawienie ich z sytuacją rodzinną obu pozwanych oraz J. F. (2), co umożliwiło przyjęcie nie tylko wiedzy o toczących się postępowaniach sądowych, ale również świadomości skutków dokonywanych czynności i ich wpływu na możliwość podejmowania przez „darczyńców” dalszych czynności.

Przepis art. 58 § 2 kc formułuje nieważność czynności prawnej w razie jej sprzeczności z konkretnymi zasadami współzycia społecznego. Do takiej oceny czynności prawnej może dojść ze względu na cel, do którego osiągnięcia czynność zmierza, zachowanie nieuczciwe, niełojalne lub naruszające interesy osób trzecich. Konieczne jest dokonanie wartościowania zachowania z konkretnymi zasadami współzycia społecznego w kontekście skutku prawnego (tak też wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 2011 r., I CSK 261/10, LEX nr 784986). Praktyka orzecznicza dopuszcza często sankcję nieważności na podstawie art. 58 § 2 kc w przypadku takiego naruszenia zasad współzycia społecznego, które prowadzi do rażącego pokrzywdzenia jednej ze stron (por. z wyrokami SN z dnia: 30 listopada 1971 r., II CR 505/71, OSP 1972, z. 4, poz. 75, 30 maja 1980 r., III CRN 54/80, OSN 1981, nr 4, poz. 60 oraz 13 października 2005 r., IV CK 162/05, LEX nr 186899 oraz powołany wcześniej wyrok SN z dnia 3 lutego 2011 r.).

Toczyły się postępowania karne z udziałem pierwotnych powodów w sprawie, J. F. (2) oraz jego siostry J. T. (k 106 do 107 sprawa II K 204/99, k 203 do 207 sprawa II K 732/03 z akt sprawy XIII C 668/04, k 39, k 50 - sprawy II K 204/99, II K 172/98, II K 4/98 akt XIII C 199/01). Został wniesiony akt oskarżenia przeciwko J. F. (2) o dokonanie pobicia w dniu 21 października 2002 r. S. F. poprzez kilkakrotne uderzenie pokrzywdzonego gumową rurką w głowę oraz zadrapanie ręką w twarz tj. o czyn z art. 157 § 1 kk (k 203 do 206 akt sprawy XIII C 668/04, k 197 zeznania J. F. (2) w przedmiotowej sprawie). Zachowanie obdarowanego stanowiło podstawę do wydania wyroku w sprawie XIII C 668/04 Sąd Okręgowy w Łodzi z/s w S. (k 11). J. F. (2) został uznany za niegodnego dziedziczenia po jego ojcu S. F. z uwagi na niewłaściwe zachowanie do spadkodawcy (wyrok wydany w sprawie XII C 751/08, k 66 - okoliczność niezakwestionowana przez strony).

Pozwana W. Ł. (1) wiedziała o stawianych pozwanemu w sprawie XIII C 668/04 zarzutach, gdyż została zawiadomiona o toczącym się procesie celem ewentualnego wystąpienia z interwencją (k 31 pismo z dnia 13 lipca 1999 r., k 34 odwr., k 37 doręczenie zawiadomienia w dniu 30 lipca 1999 r. akt tej sprawy). Wprawdzie czynność ta została dokonana już po sprzedaniu nieruchomości przez J. F. (2) na jej rzecz w dniu 29 kwietnia 1999 r. (k 60 akt XIII C 199/01 odpis księgi wieczystej Kw nr (...), k 12 akt I C 22/05), lecz nie można nie zauważyć, że pozew w sprawie o „odwołanie darowizny” został złożony z dnia 21 grudnia 1998 r. Jego odpis J. F. (2) otrzymał w dniu 13 kwietnia 1999 r. (k 13). Obiór odpisu pozwu potwierdziła jego konkubina (k 13 odwrót wówczas nosząca nazwisko K.). W odpowiedzi na pozew z dnia 19 maja 1999 r. J. F. (2) stwierdził, że nie uprawia gospodarstwa od dwóch lat, gdyż rodzice mu nie pozwalali (k 32 do 33 akt XIII C 668/04). Potwierdził te okoliczności zeznając w charakterze świadka w niniejszej sprawie (k 195 do 196). O istnieniu tego konfliktu wiedziała też świadek B. A. (k 194 do 195).

Pozwana W. Ł. (1) wiedziała o istniejącym konflikcie tylko z pism sądowych już w 1999 roku.

Postanowieniem z dnia 5 września 2000 r. Sąd Okręgowy w Skierniewicach w sprawie I C 319/00 zabezpieczył powództwo przez wpis ostrzeżenia w księdze wieczystej Kw nr (...), k 59 do 60 akt XIII C 199/01 poprzednio noszącej sygnaturę XIII C 319/00, k 38 do 43 akt I C 22/05). Odpis tego postanowienia pozwana W. Ł. (1) otrzymała 21 września 2000 r. (k 29 akt XIII C 199/01). W odpowiedzi na pozew złożonej w tej sprawie (k 24) oraz zeznając na rozprawie w dniu 30 marca 2001 r. W. Ł. (1) wskazała, że powodowie ni pozwalają jej na wykonanie żadnych prac polowych (k 50 odwr.).

W przedmiotowej sprawie obie pozwane potwierdziły, że M. M. (1) otrzymała upoważnienie od W. Ł. (1) celem dokonania czynności z odbiorem odpisu księgi wieczystej po dokonaniu wykreślenia ostrzeżenia (k 312 odwr. zeznania w charakterze strony M. M., k 322 przesłuchanie w charakterze strony W. Ł.).

Zeznając w sprawie XIII C 668/04 (k 49 odwr. do 50 odwr.) i XIII C 199/01 (k 70 odwr.) W. Ł. (1) stwierdziła, że wiedziała o konflikcie J. F. (2) z rodzicami. Wiedzę tę posiadała przed zawarciem aktu z uwagi na bliskie stosunki z siostrą - konkubiną syna małżonków F.. Potwierdził to jej mąż D. Ł. (k 55 do 55 odwr. akt XIII C 668/04), choć jednocześnie zaznaczył, że gdyby wiedział o skali tego konfliktu nie zgodziliby się na zawarcie umowy.

Okoliczności te wraz ze składaniem pozwów wskazywały na aktywność małżonków J. i S. F. podejmowaną celem zapewnienia możliwości odzyskania gospodarstwa.

Ustalenia faktyczne dokonane przez sąd okręgowy na podstawie analizy materiału, którym dysponował stanowią zatem o prawidłowym zastosowaniu w sprawie art. 233 § 1 kpc. Ponowne przeprowadzenie tej oceny przez sąd odwoławczy prowadzi do zbieżnych wyników. Ustalenia faktyczne zawarte w uzasadnieniu zakwestionowanego orzeczenia zostały, więc uznane przez Sąd Apelacyjny w Łodzi za własne.

Domniemanie faktyczne, przewidziane art. 231 kpc, jest środkiem pozwalającym ustalić określony element stanu faktycznego, konstruowanym z uwzględnieniem reguł z art. 233 § 1 kpc, a tym samym należy do kręgu czynności związanych z dokonywaniem ustaleń faktycznych i oceny dowodów (tak m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 24 maja 2012 r., II UK 259/11, LEX nr 1235838 i 3 grudnia 2010 r., I CSK 123/10, LEX nr 818557).

Przeprowadzona ocena dowodów, w tym zeznań pozwanych złożonych w sprawie niniejszej oraz w innych omówionych wcześniej sprawach pozwala, wbrew twierdzeniom apelujących na wyprowadzenie domniemań faktycznych nie tylko o wiedzy w zakresie stosunków, jakie panowały pomiędzy J. F. (2) a rodzicami obdarowanego nie tylko przez pozwaną M. M. (1), ale również przez jej siostrę W. Ł. (1) oraz skutków tych czynności. J. F. (2) był stroną umowy z W. Ł. (1), siostrą jego konkubiny. Przyczynę konfliktu, rodzaj czynności, które dokonać chcieli i dokonali J. i S. małżonkowie F. w zakresie nieruchomości podarowanej uprzednio synowi obie pozwane musiały znać.

W sprawie istniały więc podstawy faktyczne dla przyjęcia, że późniejsze czynności podejmowane przez obie pozwane, przy aktywnym zachowaniu małżonków F. należy ocenić jako zmierzające do uniemożliwienia rodzicom J. F. (2) odzyskania nieruchomości (zmierzały do pokrzywdzenia pierwotnie występujących w sprawie powodów) oraz wykonania prawomocnego wyroku wydanego w sprawie XIII C 668/04.

Zestawienie dat czynności, dokonanych zarówno w poszczególnych sprawach, które toczyły się pomiędzy stronami za życia obojga małżonków F., zawartych umów, stosunków pokrewieństwa pomiędzy pozwanymi, ich relacji, udzielania pełnomocnictw daje możliwość wyprowadzenia domniemań faktycznych o wiedzy pozwanych o skutkach podejmowanych działań, ich celu. Wskazuje na zamiar takiego ukształtowania stosunków prawnych by udaremniona została możliwość wykonania orzeczenia wydanego w sprawie XIII C 668/04 w części dotyczącej działki (...).

Zarzut naruszenia art. 231 kpc w zw. z art. 233 § 1 kpc w stanie faktycznym wynikającym z oceny przeprowadzonych dowodów i w zakresie czasu dokonania czynności i ich wzajemnego związku w zasadzie niekwestionowanym uznany został więc przez Sąd Apelacyjny w Łodzi za nietrafny.

Nie można zgodzić się również z zarzutem naruszenia pozostałych przepisów prawa procesowego wymienionych w apelacji, zwłaszcza w odniesieniu do uprzednio wydanego w sprawie wyroku zaocznego, charakteru roszczeń zgłoszonych w sprawie i ich wpływu na treść rozstrzygnięcia. W wyroku końcowym rozstrzygającym o roszczeniu zmienionym na podstawie art. 193 § 3 kpc w toku postępowania po wniesieniu sprzeciwu sąd ma obowiązek orzec także (art. 347 kpc) o wyroku zaocznym wydanym na skutek powództwa zgłoszonego pierwotnie (zob. wyrok SN z dnia 31 marca 1998 r., II CKN 630/97, OSNC 1998/11/181, M. Prawn. 1998/8/8, uzasadnienie uchwały SN z dnia 23 maja 2012 r., III CZP 18/12, OSNC 2012 r., z 12, poz. 139 i LEX nr 1162618, wyrok SN z dnia 28 kwietnia 1969r., III CRN 445/68, LEX nr 6497). Wniesienie sprzeciwu przez pozwanych, a następnie zmiana powództwa w sposób określony w art. 193 § 3 kpc, rodzi pytanie o stosunek przepisów art. 193 i art. 347 kpc. W myśl przyjętej wykładni pierwszego z nich, zmiana nie wymaga zgody ani sądu, ani pozwanego. W wyniku zmiany przedmiotowej powództwa sąd kontynuuje bowiem ten sam proces. W piśmiennictwie trafnie się podnosi, że w istocie zmiana przewidziana w art. 193 § 3 kpc oznacza cofnięcie pozwu dotychczasowego i zgłoszenie nowego. Omawiany przepis nie reguluje jednak sytuacji występującej w sprawie. Postępowanie na skutek złożenia sprzeciwu od wyroku zaocznego zostało uregulowane specjalnie i art. 347 kpc jednoznacznie nakazuje w wyroku wydanym po ponownym rozpoznaniu sprawy orzec także o wyroku zaocznym. Unormowanie to jest zrozumiałe w świetle innych przepisów dotyczących skutków wyroku zaocznego uwzględniającego powództwo, którym z reguły jest rygor natychmiastowej wykonalności (art. 333 § 1 pkt 3 kpc). Nawet zawieszenie wykonalności (art. 346 § 1 kpc) może powodować dalsze skutki w zakresie środków zabezpieczenia. Dlatego w uzasadnieniu poprzedniego uchylającego wyroku Sąd Apelacyjny w Łodzi wskazał na akceptowany powszechnie pogląd, że wyrok zaoczny traci moc dopiero z chwilą jego uchylecia przez wyrok końcowy. W niniejszej sprawie dodatkowo podnieść trzeba okoliczność braku jednoznacznego sprecyzowania przed wydaniem wyroku zaocznego przedmiotu powództwa, co wprost zaznaczono w uzasadnieniu tego wyroku (na co zwrócił uwagę Sąd Apelacyjny w Łodzi w uzasadnieniu poprzednio wydanego w sprawie wyroku z dnia 27 października 2011 r. w sprawie I ACa 742/11 uchylającego wyrok Sądu Okręgowego w Łodzi z dnia 17 maja 2011 r., k 245 i k 246 do 253).

W zaskarżonym wyroku uchylony został wyrok zaoczny wydany w sprawie, co stanowiło odniesienie do poprzednio zgłoszonego żądania (oprócz punktu 1b) i przesądza o prawidłowym zastosowaniu w sprawie art. 347 kpc oraz art. 98 § 1 i 3 kpc. Nie doszło też w sprawie do naruszenia art. 386 § 6 kpc. Dokonana w poprzednim uzasadnieniu Sądu Apelacyjnego w Łodzi interpretacja przepisów odnoszących się do zmiany powództwa oraz treści art. 347 kpc opierała

się na zacytowanym także obecnie piśmiennictwie i orzecznictwie i została właściwie zastosowana przez sąd pierwszej instancji.

Koszty postępowania zostały we właściwy sposób rozliczone przez sąd okręgowy, przy uwzględnieniu wyniku procesu co wynika wprost ze stron 29 do 30 uzasadnienia. Nie można przy tym nie zauważyć, że dokonując rozliczenia tych kosztów sąd ten uwzględnił sytuację pozwanych w stopniu odpowiadającym realiom procesowym występującym w sprawie.

Pełnomocnik pozwanych nie złożył w sprawie spisu kosztów, stąd jego ogólny wniosek zgłoszony na rozprawie w dniu 2 października 2012 r. (k 322 odwr.), zwłaszcza wobec występowania po obu stronach postępowania adwokatów ustanowionych z urzędu uprawniał sąd do przyznawania kosztów odpowiednich do stanu sprawy i pozostających na poziomie stawki minimalnej dla wszystkich stron postępowania. Możliwość zbadania nakładu pracy pełnomocnika strony występuje zresztą nawet w przypadku złożenia spisu kosztów (zob. postanowienie SN z dnia 5 września 2012 r., IV CZ 47/12, LEX nr 1227194).

Umknęło uwadze skarżących, że sąd pierwszej instancji zbadał nakład pracy pełnomocnika, co znalazło odzwierciedlenie nie tylko w przedstawionych wyliczeniach, ale również w powołaniu się na stanowisko orzecznictwa w sytuacji reprezentowania pozwanych przez jednego pełnomocnika przy charakterze współuczestnictwa występującego w sprawie po tej stronie (postanowienia SN z dnia: 7 kwietnia 2011 r., IV CZ 142/10, LEX nr 785282 oraz uchwała SN z dnia 30 stycznia 2007 r., III CZP 130/06, OSNC z 1, poz. 11 z 2008 r.). Ilość czynności w sprawie, ich zbieżność w zakresie każdej z pozwanych na to również pozwalała.

Mając powyższe okoliczności na względzie na podstawie art. 385 kpc w zw. z art. 108 § 1 kpc, art. 102 kpc w zakresie oceny sytuacji pozwanych i art. 391 § kpc Sąd Apelacyjny orzekł jak w punktach 1 i 2 sentencji. O nieobciążaniu pozwanych obowiązkiem zwrotu kosztów procesu zdecydowała specyficzna sytuacja jaka zaistniała w procesie po śmierci S. F. (małoletni powód jest synem pozwanej M. M. i siostrzeńcem W. Ł.) oraz sytuacja życiowa i majątkowa obu pozwanych.

O wynagrodzeniu pełnomocników stron reprezentujących je z urzędu orzeczono na podstawie §§ 6 pkt 6, 13 ust. 1 pkt 2 oraz 19 do 20 rozporządzenia MS z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej z urzędu (Dz. U. nr 163, poz. 1348 z późn. zm.), przy uwzględnieniu tych samych założeń jakie sąd odwoławczy uznał za prawidłowe w wyroku sądu pierwszej instancji, natomiast o należności kuratora na podstawie § 3 ust. 2 zd. 1 rozporządzenia MS z dnia 28 sierpnia 1982 r. w sprawie stawek, warunków przyznawania i wypłaty ryczałtu przysługującego sędziom i pracownikom sądowym za dokonanie oględzin oraz stawek należności kuratorów (Dz. U. nr 27, poz. 197 ze zm.) i treści postanowienia Sądu Rejonowego w Rawie Mazowieckiej z dnia 9 października 2012 r. ustanawiającego następną („nową”) osobę kuratorem po wydaniu wyroku w Sądzie Okręgowym w Łodzi (k 385).